

UDK 316.334.3(497.6)

Primljeno: 01. 02. 2019.

Pregledni rad

Review paper

Elma Huruz

POLITIČKA KULTURA I STRANAČKI PLURALIZAM U BOSNI I HERCEGOVINI

U ovom članku raspravljamo opolitičkoj kulturi te načinima na koji dominantni model političke kulture utječe na funkcioniranje stranačkog pluralizma u Bosni i Hercegovini. Politička kultura predstavlja koncept koji objedinjuje psihološke aspekte poput političkih stavova, orijentacija, političkog ponašanja i društvenog djelovanja te sociološke dimenzije gdje spadaju društveni efekti političkih stavova i obrazaca ponašanja. U tom smislu, politička kultura je jedan od najbitnijih uvjeta za uspostavljanje a jednako tako i normalno funkcioniranje stranačkog pluralizma i demokratije u jednoj zemlji.

Ključne riječi: politička kultura; stranački pluralizam; politička struktura; političke stranke

UVOD

Iskustvo savremenog življenja svjedoči da je demokratija kao forma i instrument političke djelatnosti prilično nedostatna. Tako demokratski institucionalni okvir nije dovoljan element da bi se moglo reći kako je jedan politički sistem demokratski. Nerijetko u formalno demokratskom sistemu na djelu imamo nedemokratske političke odnose i prakse, što se posebno može odnositi na tranzicijska društva. Određeni sociokulturni faktori poput društvenih vrijednosti i modela dominantne političke kulture, segmenti su koji preovlađujuće definiraju razvoj i opstanak demokratskog

političkog sistema. „Tako demokraciju možemo promatrati kao konzekvenciju međuodnosa *političke strukture* i *političke kulture*“ (Maldini, 2006: 89).

Politička kultura predstavlja koncept koji objedinjuje psihološke aspekte poput političkih stavova, orijentacija, političkog ponašanja i društvenog djelovanja te sociološke dimenzije gdje spadaju društveni efekti političkih stavova i obrazaca ponašanja. Na taj način, kako tvrdi Maldini (2006: 89), politička kultura čini sintezu kolektivnog povijesnog naslijeđa koje proizilazi iz političkog sistema te individualnog političkog naslijeđa i društvenog iskustva.

Izraz politička kultura prvi je upotrijebio njemački filozof Johann Gottfried Herder krajem 18. stoljeća, no, do 1960-ih taj izraz se prilično rijetko koristio. Pojam je u političku znanost ušao preko Gabriela A. Almonda i Sidneya Verbe koji su u 1963. godine u svojoj knjizi *Civilna kultura* (*The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*) objavili rezultate istraživanja političke kulture pet demokratskih zemalja – SAD, Velike Britanije, Meksika, Zapadne Njemačke i Italije. Na temelju ovog istraživanja Almond i Verba su izveli zaključke o uticaju različitih političkih kultura na demokratski sistem a pod političkom kulturom su podrazumijevali „specifične političke orijentacije – stavove o političkom sistemu i raznim njegovim dijelovima te stavove o ulozi pojedinca u sistemu“ (Almond, Verba 1989: 12).

Zapravo, kada kažemo politička kultura, smatraju Almond i Verba, riječ je o „političkom sistemu internaliziranom u spoznajama, osjećajima i procjenama njegove populacije“ (Almond, Verba 1989: 13). Politička kultura je predstavljena kao skup individualnih orijentacija i stavova članova zajednice u odnosu prema političkim objektima. Orijetacija je ovdje osnovna kategorija od koje se polazi prilikom zauzimanja stavova. U stavovima prema političkim objektima (političkom sistemu) Almond i Verba (1989: 14) razlikuju kognitivne orijentacije koje obuhvataju znanja i uvjerenja o političkom sistemu, afektivne orijentacije koje se odnose na osjećaj privrženosti ili otuđenosti od političkog sistema i evaluacijske orijentacije koje predstavljaju mišljenja o političkom sistemu te čine svojevrsan spoj vrijednosnih stavova, informacija i osjećaja. Političke stranke, interesne grupe i sredstva komunikacije zajednički učestvuju u pretvaranju zahtjeva koje društvo upućuje ka vlasti u konkretnu, službenu politiku. Za administrativni dio tog procesa zaduženi su birokratija i sudstvo.

MODELI POLITIČKE KULTURE

Almond i Verba na osnovu svojeg opsežnog istraživanja zaključuju da postoje tri tipa političke kulture: parohijalna, podanička i participacijska. Parohijalna kultura se odlikuje općim neznanjem o političkim objektima kao i neuključenošću u političke aktivnosti. Pri tome, većina ljudi koji pripadaju ovom tipu političke kulture, nemaju razvijenu svijest i predstavu o širim političkim procesima a njihovo sudjelovanje u politici je ograničeno na kraći period i na njihovu užu sredinu. Pripadnik parohijalne zajednice ne očekuje od političkog sistema da uvodi bilo kakve promjene. Podaničku kulturu, za razliku od parohijalne, karakterizira svjesnost pojedinca o autoritetu vlade i određeno znanje o političkim procesima uz afektivnu orijentiranost. Ipak, ovaj tip kulture odlikuje pasivan odnos spram političkog sistema te izostaje učešće u političkom životu (Almond, Verba 1989: 17-18). Iako ljudi ove orijentacije imaju predstavu o širim procesima, oni još uvijek nemaju razvijene potrebe i vrijednosti koje bi ih navele na sudjelovanje te su ubjeđena da im je sfera politike nedostupna. Participacijska kultura se odlikuje znanjem o politici ali i spremnošću na sudjelovanje u političkom procesu. Svaka od navedenih političkih kultura odgovara određenom tipu političke strukture. Tako parohijalna politička kultura pripada tradicionalnoj decentraliziranoj političkoj strukturi u kojoj su ljudi okrenuti samo svojoj lokalnoj zajednici, podanička kultura odgovara autoritarnoj i centraliziranoj političkoj strukturi a participacijska politička kultura modernoj demokratskoj političkoj strukturi (Ibid. 22-24). Ipak, stvarna politička kultura neke zemlje, a tako i Bosne i Hercegovine, u pravilo predstavlja spoj parohijalnih, podaničkih i participacijskih elemenata.

Budući da, u najvećem broju slučajeva postoji snažna povezanost između političke kulture i političke strukture tako se participativna kultura, smatra Vujčić, nije ni mogla konstituirati sve do pojave demokratije. Međutim, kako to nije slučaj u svakom pojedinačnom primjeru, navedeni tipovi kulture se mogu kombinirati tako da proizvedu tri vrste sistemski složenih (koalicijskih) političkih kultura. Prva vrsta je parohijalno-podanička, drugi parohijalno-participativna i treća, podaničko-participativna politička kultura (Vujčić, 2008: 181). Ove hibridne vrste najčešće idu uz proces tranzicije i konsolidacije demokratije.

J. S. Mill (2009: 141) stabilnu demokratiju opisuje kao spoj načela vođstva kompetentne elite i participacije većine, odnosno moralne i instrumentalne kompetentnosti političke i birokratske elite i aktivne participacije većine građana. Almond i Verba smatraju da je za stabilan demokratski sistem najpodesnija civilna kultura, odnosno, politička kultura koja je svojevrstan spoj participacijskih, podaničkih i

parohijalnih elemenata. Civilna kultura je, kako Vujčić zaključuje, politička kultura demokracije koja omogućava da demokratije funkcioniraju na stabilan i djelotvoran način. U temeljima civilne kulture je ugrađeno dobro poznavanje političkih procesa i odnosa, osjećaj građana da mogu biti djelotvorni politički sudionici, predstava o opravdanosti odlučujuće uloge političkih elita u političkim procesima kao i volja tih elita da uvažavaju potrebe i zahtjeve građana. Pri tome, pojedinci „postaju aktivni u političkom procesu“ ali su i dalje „privrženi obiteljskim i lokalnim vezanostima“ (Vujčić, 2008: 182).

Pojedini autori u svojim radovima o političkoj kulturi prikazivali su demokratsku političku kulturu kao suprotnost autoritarnom sindromu koji uključuje vjeru u moćne vođe, mržnju prema strancima i različitim, osjećaj bespomoćnosti i neučinkovitosti, ekstremni cinizam, sumnju i nepovjerenje prema drugima te dogmatizam. Nasuprot tome, demokratska kultura se odlikuje fleksibilnošću, povjerenjem, djelotvornošću, otvorenosti prema novim idejama i iskustvima, tolerancijom prema drukčijima, prihvatanje drugih i stav prema vlasti koji nije slijepo pokoran, ali nije ni opterećen mržnjom i odbijanjem, nego odgovoran, pa i oprezan (Diamond, 1999: 167).

Razmatrajući različite pristupe nekolicine autora (Almond i Verba 1989; Lea 1982) te sintetizirajući njihove stavove, Ivan Šiber navodi sljedeće pretpostavke i kriterije razvijenosti političke kulture:

1. Osjećaj identiteta sa zajednicom kao rezultat posebnog povijesnog razvoja koji spaja svaku zajednicu određenog vremena i prostora
2. Lojalnost i povjerenje kao osnovica međusobnih odnosa u zajednici
3. Autoritet i hijerarhija, odnosno podložnost autoritetu, njegovo prihvaćanje, interakcija i komunikacija s autoritetom, jedna je od bitnih osnova funkcioniranja političkog sistema
4. Otvoreni ego, odnosno spremnost na suradnju, srdačne odnose, uvažavanje drugog
5. Spremnost da se s drugim dijele vrijednosti, da se pripada i da se zajednički djeluje
6. Višestruka vrijednosna orijentacija koja podrazumijeva odsustvo vrijednosne isključivosti, rigidnosti i dogmatizma.
7. Povjerenje u socijalnu okolinu, socijalne odnose i podršku drugih
8. Odsustvo anksioznosti, sigurnost u sebe i svoje mogućnosti
9. Upravljanje konfliktom i agresijom kao osnovicom zajedničkog života, nužno-oast kontroliranja i na društveno prihvatljiv način izražavanja agresivnosti (Šiber, 1992:100-101).

Za Bosnu i Hercegovinu kao i političke kulture ostalih istočnoeuropskih zemalja karakteristična je naglašena dimenzija paternalizma u kombinaciji sa religijskom ortodoksijom koja snažno podržava konzervativne političke uloge i autokratske tendencije. Tako je u mobiliziranju i ujedinjenju „novostvorene masovne javnosti u istočnoeuropskim zemljama“ obično posezano za nacionalizmom kao najjačim ideološkim instrumentom. Uz nerazvijenost sistema parlamentarnih stranaka i demokratskih institucija karakteristike političke kulture ovih zemalja, „još su uvijek usmjerene više prema sukobima nacionalizama i etniciteta nego prema političkom kompromisu i konsenzusu koji su pretpostavka sigurnog utemeljenja demokracije (Galić 2000: 201). Istraživanje „Socijalni kapital u Bosni i Hercegovini“ autora Berta Šalaja pokazuje da je za bosanskohercegovačko društvo karakteristična niska razina povjerenja između tri etničke grupe te niska razina povjerenja u demokratiju kao načelo što uvjetuje nisku razinu participacije građana u političkim procesima (Šalaj 2009: 68).

Komunistički režimi su se najprije etablirali u zemljama tradicionalnog, agrarnog društva, gdje nije bilo tradicije građanskog društva a takva podloga im je odgovarala za razvijanje autoritarne strukture svijesti. Upravo je ta struktura svijesti postala i ostala faktor koji će dugotrajno onemogućiti uspostavu demokratskog sistema a, s druge strane, omogućiti razvoj novih totalitarizama u vidu nacionalističkih režima. Politička kultura komunizma, naglašava Galić, nastala je na podlozi jednog totalitarnog političkog sistema koji je kontinuirano imao tendencije da kontrolira svaki segment društvenog života. Glavnu ulogu u tom kontroliranju imala je „svemoćna, hijerarhijski organizirana, samoodržavajuća komunistička partija koja je monopol vlasti održavala silom (nasiljem)“ (Galić 2000: 202), a svaki pokušaj da se bilo kakva aktivnost koja čini civilno društvo provede izvan njenog dosega, poput privatne ekonomske aktivnosti, organiziranja interesnih grupa, religijskih aktivnosti i slično, bila je unaprijed osuđena na zabranu i propast.

U samoj osnovi socijalističkog društva bila je ideologija a ne interes, smatra Šiber (1992: 101-102), te je upravo odsustvo interesa (njihove socijalno-ekonomske osnove) znak nepostojanja pluralizma koji nastaje usljed konfrontiranja interesa. Kraj tog političkog sistema označio je propast ideologije kao njegovog vezivnog tkiva a budući da društva ovoga tipa „još nemaju socijalnu osnovicu političkog pluralizma (raspad jednog ideološkog sistema doveo je do stanja anomije i svojevrsnog vrijednosnog ‘vakuuma’“), odnosno, problem je u tome što navedena društva „nemaju izgrađenu političku kulturu na osnovi koje bi prevladala individualne u opće društvene frustracije, a u isto vrijeme imaju snažnu potrebu za pripadanjem i autoritetom“ (Šiber, *ibid.*).

Krizna situacija koja je nastala propašću socijalističkog režima bila je praćena nezadovoljstvom usljed jaza između razine ambicija i postignutog. Ljudi su pokušavali naći razloge za takvu situaciju. Krivci su pronalazeni izvan svoje grupe koja se homogenizira što je vodilo međunacionalnim sukobima. „Budući da se u bivšim komunističkim društvima tek izgrađuju mehanizmi političkog sistema i a ne postoje odgovarajući sadržaji političke kulture kao osnovica prevladavanja nastalih kriznih situacija, postoje svi elementi za nove socijalne pokrete zasnovane na isključivosti prema drugima i jednoznačnom određenju okupljanja“ (Šiber 1992: 107).

Pored toga što su međunacionalni sukobi bili pothranjivani prirodom političkog sistema bivše Jugoslavije, značajnu ulogu u tome je imala i politička praksa. „Nepostojanje višestranačja i sve izrazitiji sukob na ekonomskom planu postupno je doveo do toga da se Savez komunista, kao integrativni faktor na jugoslavenskom planu, podijelio na šest plus dvije komunističke partije koje su sve više zastupale interese svojih republika – pokrajina“ (Šiber 1992: 108). U periodu od 1980. do 1990. Jugoslavija je, možemo reći, imala svojevrstan višestranački sistem na saveznom nivou i to unutar formalno jedne partije dok je na republičkom nivou dominaciju imala samo jedna politička snaga, Savez komunista. „Iz toga proizilazi da je već u to vrijeme na djelu jačanje nacionalno-republičke integracije i ujedno konfrontacije prema drugima. Savezi komunista, sve se više prezentiraju kao zaštitnici interesa ‘svoga naroda’ koji je ugrožen od drugih“ (Šiber, *ibid.*).

Politička kultura je direktno povezana sa nivoom razvijenosti nekog društva. Tako se obično uočava da društva koja nisu ekonomski razvijena i koja su socijalno zatvorena nemaju kapaciteta za razvijanje političke kulture u kojoj će preovladavati tolerancija, sloboda i demokratija. „Njihova politička kultura kreće se, na jednoj strani, u koordinatama političkog ili verskog, odnosno etničkog jednonumlja, te u koordinatama opšteg nepoverenja i sukoba između političkih subjekata, na drugoj strani“ (Šijaković 2008). Iako to nije uvijek i svugdje pravilo, razvijena i otvorena društva obično razvijaju tolerantnu i civiliziranu političku kulturu.

Samo postojanje institucija demokratskog sistema nije dovoljno da osigura stabilno demokratsko društvo ukoliko one djeluju mimo temeljnih vrijednosti poput slobode, jednakosti, tolerancije, pluralizma i slično. Ukoliko se njihovo funkcioniranje ne temelji na datim vrijednostima to se direktno odražava na smanjenje povjerenja u institucije sistema, smanjenje političke participacije u vidu političke apatije, građanske neposlušnosti i sl. (Maldini 2006: 98). Vrijednosti koje su nekada bile široko zastupljene poput egalitarne preferencije, orijentacije prema paternalizmu i konformizmu kao i kolektivizmu vrlo dugo opstaju nakon propasti

režima koji ih je nametao ili preporučivao. Te vrijednosti nastavljaju „oblikovati stavove pojedinaca prema novouspostavljenim institucijama, štoviše, mogu i potkopati potporu tim novim institucijama i ugroziti njihovo funkcioniranje. Vrijednosti oblikovane u sociokulturnom i političko-institucionalnom okruženju socijalizma imaju tendenciju slabe potpore novim demokracijama“ (Maldini 2006: 101). Upravo zbog toga je teško uspostaviti jake institucije koje bi donijele konsolidaciju društva.

STRANAČKI PLURALIZAM U BOSNI I HERCEGOVINI

Ključna pretpostavka za utemeljenje i razvoj spektra političkih opcija i mogućnosti a tako i političkih stranaka je postojanje demokratski usmjerenog okvira, političkog pluralizma. Sartori sam pojam pluralizma obrazlaže kroz tri nivoa značenja: kulturni, društveni i politički. „Na prvoj razini možemo govoriti o *pluralističkoj kulturi* u jednakom opsegu značenja u koji spadaju usporedni pojmovi sekularizirana i homogena kultura. Pluralistička kultura naglašava viziju svijeta koja se, u biti, temelji na vjerovanju da dobar život čini različitost a ne sličnost, protivljenje a ne jednoglasnost, promjena a ne nepromjenjivost“ (Sartori 2002: 26).

Kasapović skreće pažnju da je pojam pluralno društvo prvi definirao J. S. Furnivall u knjizi *Colonial Policy and Practice: a Comparative Study of Burma and Netherlands India* kao „društvo sastavljeno od različitih segmenata koji su međusobno razdvojeni dubokim društvenim rascjepima. Čine ga zatvorene zajednice u kojima je članstvo askriptivno i obvezatno. Za nj je tipična identifikacija pojedinaca s pojedinim segmentima, a ne s cijelim društvom odnosno državom. To ‘anestetizira’ horizontalne društvene sukobe i potiče institucionalni klijentelizam unutar segmenata, a intenzivira i militarizira vertikalne društvene sukobe te posljedično ugrožava opstanak same države“ (Kasapović 2005: 25). Sartori naglašava da je pluralizam „rezultat ratova i progona religije – što se jasno vidi iz rasprava koje vode načelu snošljivosti“ te zaključuje da „ne može se reći da postoji sve dok se ne razdvoje carstvo Božje i carstvo Cezarovo“ (Sartori 2002: 29).

Izraz stranački pluralizam, zapravo, ima dublje značenje u odnosu na to kako ga obično tumačimo. „Površno gledano, stranački pluralizam označuje samo postojanje više od jedne stranke, ali implicitno je prisutna konotacija da su stranke u množini proizvod ‘pluralizma’.“ (Sartori 2002: 31). Pluralizam se institucionalizira ukoliko postoji konsenzus svih relevantnih društvenih grupa „neophodnosti institucionaliziranja prava na razlike“ što utemeljuje demokratiju kao okvir u kojem „svaka grupa ili

pojedinaac ima legitimno pravo da se pod određenim pravilima takmiči za povjerenje birača kao i da se zalaže da svoje proklamovane interese i programske ciljeve realizira zaposjedanjem ključnih pozicija u državnoj vlasti“ (Halilović 2017: 10). Gotovo cijelu deceniju prije pojave tzv. pluralističke revolucije u Istočnoj Europi, u bivšoj Jugoslaviji su bili isticani zahtjevi za političkom pluralizacijom. Tako je početkom 80-ih godina XX vijeka otpočeo proces uspostavljanja civilnog društva, najprije u većim gradovima poput Beograda, Zagreba, Ljubljane i Sarajeva. „Posebno se u tom pogledu isticala Slovenija u kojoj je najpre formulisan koncept civilnog društva kao jedne vrste najšire društvene opozicije i kao osnove za obnovu političkog pluralizma“ (Pavlović 2011: 367-368). U ostalim republikama socijalističke Jugoslavije, nažalost, dugo nije bilo takvog emancipatorskog impulsa.

Kao jedan od razloga što za sveobuhvatne demokratske reforme nisu iskorištene tada povoljnije međunarodne ali i unutrašnje okolnosti Pavlović vidi u činjenici da je Tito, koji je bio dugovječan, čak i u samom začetku sasijecao svaku ideju političke pluralizacije. „To se jasno videlo na primeru cestovne afere u Sloveniji, gušenju maspoka u Hrvatskoj, obračunu sa filozofima i liberalima u Srbiji. Kako nije bilo mogućnosti za uvođenje višepartijskog sistema, do političke pluralizacije je došlo na pervertiran način, federalizacijom i fragmentacijom do tada manje više jedinstvenog i monolitnog Saveza komunista, koji se pocepao po republičkim šavovima“ (Pavlović 2011: 367-368). Ovaj autor također navodi kao realnu pretpostavku da bi se, u slučaju da je demokratska politička reforma bila realizirana desetak godina ranije, mogla izbjeći tragična ratna opcija raspada Jugoslavije.

Politički pluralizam u Bosni i Hercegovini je od samog početka imao široku osnovu. Tako je već 1990. godine registrirana 41 politička stranka dok je na prvim višestranačkim izborima, održanim 18. oktobra 1990. godine, za poslaničke mandate u Skupštini SR BiH bilo prijavljeno 15 stranaka od kojih se 11 uspjelo parlamentarizirati. Više od 85% glasača je svoj glas dalo kandidatima nacionalnih stranaka (SDA, SDS i HDZ) te se može reći da je gotovo u potpunosti došlo do podudaranja političke sa nacionalnom pripadnošću. Budući da niti jedna stranka nije osvojila većinu, pobjedničke nacionalne stranke su uspostavile svojevrsnu kohabitaciju i partnerski odnos. Trnka (2000: 26) pojašnjava da u ovom slučaju nije moglo biti riječi o koaliciji stranaka jer su im programska opredjeljenja u velikom broju najvažnijih pitanja bila različita, pa i suprotstavljena. To je bio i jedan od uzroka destabilizacije političkih prilika i institucija novog političkog sistema.

Postojanje mnoštva političkih partija u Bosni i Hercegovini nije samo po sebi bilo garancija stabilnosti i razvoja građanskog društva. Politički “hiperpluralizam” zapra-

vo često “sprečava razvoj demokratije, slobodnog građanskog društva a time indirektno (ponegde i direktno) pomaže manifestovanje negativnih i patoloških pojava u društvu, posebno korupcije, privrednih i finansijskih malverzacija, negativne selekcije kadrova u privredi i javnim institucijama, nepotizma, kontrole svih važnijih društvenih delovanja od strane pojedinih partija, sve do umešanosti u kriminal i ilegalne poslove” (Šijaković 2008). Partijski pluralizam, koji je u BiH trebao osigurati širenje demokratije, na kraju je u sebi iznjedrio jednu vrstu partitokratije koja se ogleda u kontroli i dominaciji političkih stranaka nad svim sferama društvenog života i čovjekove slobodne egzistencije kao građanina.

Sartori smatra da za stranački sistem gdje postoji veći broj stranaka ali koje pripadaju istom političkom „miljeu“, dakle, smatraju legitimnim postojeći politički sistem i djeluju u skladu s njegovim pravilima, ne možemo reći da je fragmentiran po ideološkim linijama. Obično su takvi stranački sistemi proizvod segmentiranog, višetetničkog ili višekonfesionalnog društva. Također, vrijedi i obratno, „kada broj stranaka nadmaši kritični prag, te nalazimo protusistemske stranke i bilateralne opozicije, sigurno se može pretpostaviti da postojanje više od pet stranaka odražava stupanj ideološke distance koja onemogućuje djelovanje bipolarnih mehanizama“ (Sartori 2002: 164).

Unutar segmentiranog pluralizma kao tipa stranačkog sistema mogu se identificirati i neki podtipovi koji su za svaki sistem specifični. Ipak, moguće je objediniti u najširem smislu zemlje u kojima je ovaj oblik sistema zastupljen pa tako u ovu rubriku možemo, između ostalih, svrstati Nizozemsku, Belgiju, Luksemburg, Švicarska, Austriju, Libanon kao i Bosnu i Hercegovinu. Lorwin definira segmentirani pluralizam kao „organizaciju društvenih pokreta, obrazovnih i komunikacijskih sustava, dobrovoljnih udruženja i političkih stranaka uzduž crta vjerskih i ideoloških rascjepa. Stoga je segmentirani pluralizam pluralistički po svojem priznavanju različitosti (...); segmentiran u svojoj institucionaliziranosti“ (Lorwin, 1971: 141). Dakle, ovaj pojam naprije odražava stanje društva i, kako Sartori zaključuje, segmentirani pluralizam je zapravo „strukturni konstrukt sociokulturnih raznolikosti“ (Ibid.).

Budući da su u BiH „etničke i teritorijalne granice gotovo podudarne, možemo zaključiti da se takmičenje unutar srpskog etničkog segmenta odvija na nivou RS, gdje se uz pomoć Sartorijeve tipologije može govoriti o formatu umjerenog pluralizma. Takmičenje unutar bošnjačkog i hrvatskog segmenta dominantno se podudara sa kantonalnim nivoima gdje bi bošnjačko unutarsegmentalno takmičenje imalo format umjerenog pluralizma, a hrvatsko je sistem s predominantnom strankom

zbog permanentne dominacije HDZ-a“ (Vukojević 2017: 80).

Specifičnost nastanka pojedinih političkih stranaka u BiH ogleda se u tome što su osnivači tih političkih stranaka bivši disidenti, odnosno “žrtve” bivšeg socijalističkog režima. “Došlo je do potpunog obrta: nekada progonjeni i nepoželjni učesnici političkih i društvenih događaja i aktivnosti – disidenti – postali su poželjni i ‘obavezni’ učesnici svih političkih događaja na početku prelaznog perioda i pojave političkog pluralizma” (Šijaković 2008). Možemo reći da su upravo ti disidenti bili inicijatori i pokretači demokratskih procesa koji su donijeli politički pluralizam i razvoj civilnog društva.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Bosna i Hercegovina, kao i većina drugih postsocijalističkih država, susrela se sa faktorima koji su otežavali i otežavaju njen put ka usvajanju demokratskih vrijednosti i razvoju političke kulture. Neke od otežavajućih okolnosti za te procese bile su dugotrajni ostanak socijalističkog sistema vrijednosti, ratna dešavanja, izražene međuetničke napetosti i netolerancija, nedovoljna otvorenost za nove ideje te loša iskustva s ovdašnjim provođenjem demokratskih principa (Pogl. Puhalo, Perišić 2013). Na razini stranačkog pluralizma te otežavajuće okolnosti su se manifestirale kroz promjenjivo institucionalno okruženje i stalno povećavanje broja političkih partija što se odrazilo na smanjivanje povjerenja u demokratske standarde i principe. Budući da je cjelokupan politički sistem Bosne i Hercegovine prožet principom konstitutivnosti tako je na društvenoj ravni evidentno parcijaliziranje društvene svijesti koja je limitirana uskim, etničkim granicama što sprječava formiranje bazičnog konsenzusa i seta zajedničkih društvenih vrijednosti.

Iako pojam pluralizma, kako navodi Sartori, čine tri dimenzije – kulturna, društvena i politička, u Bosni i Hercegovini o pluralističkoj kulturi ne možemo govoriti u punom smislu te riječi budući da je ona ograničena etničkim granicama. Činjenica da se političke stranke u najvećem broju slučajeva svrstavaju u jedan od tri etnička segmenta doprinijela je formiranju segmentiranog pluralizma kao pluralizma koji ne prelazi linije etničkih podjela unutar kojih se obično zadržava i politička participacija. Takav stranački pluralizam u perspektivi reproducira međuetničko nepovjerenje i produbljuje podjele onemogućujući da se etablira istinski demokratsko društvo i civilna kultura koja takvo društvo čini stabilnim i djelotvornim.

LITERATURA

1. Almond, Gabriel, Sidney Verba (1989), *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Sage Publications, California
2. Diamond, Larry (1999), *Developing Democracy: Toward Consolidation*, The John Hopkins University Press, Baltimore
3. Galić, Branka (2000), *Politička kultura „novih demokracija”*, *Revija za sociologiju*, Vol XXXL, No. 3-4, str. 197-209.
4. Halilović, Safet (2017), *Transformacija političkih stranaka: političke stranke u Evropskoj uniji*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo
5. Kasapović, Mirjana (2005), *Bosna i Hercegovina: podijeljeno društvo i nestabilna država*, Politička kultura, Zagreb
6. Lorwin, Val R. (1971), "Segmented Pluralism: Ideological Cleavages and Political Cohesion in the Smaller European Democracies", *Comparative Politics*, Vol. 3., No.2., str. 141-175.
7. Maldini, Pero (2006), "Političko-kulturalni preduvjeti demokratizacije", *Politička misao*, Vol. XLIII, br.3., str. 4-69.
8. Mill, John Stuart (2009), *Considerations on Representative Government*, The Floating Press, Auckland
9. Pavlović, Vukašin (2011), *Država i društvo: studija iz političke sociologije*, Čigoja štampa, Beograd
10. Puhalo, Srđan, Neda Perišić (2013), *Apstinenti u Bosni i Hercegovini*, Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo
11. Ravlić, Slaven, Dario Čepo (2014), *Uvod u političku znanost*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Studijski centar za javnu upravu i javne financije, Zagreb
12. Sartori, Giovanni (2002), *Stranke i stranački sustavi*, Politička kultura, Zagreb
13. Šalaj, Berto (2009), *Socijalno povjerenje u Bosni i Hercegovini*, Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo
14. Šiber, Ivan (1992), "Politička kultura i tranzicija", *Politička misao*, Vol. XXIX, No.3, str. 93-110.
15. Šijaković, Ivan (2008), "Građansko društvo u kandžama etnokratije", dostupno na <http://www.sijakovic.com/02/gradansko-drustvo-u-kandzama-etnokratije/>, pristup stranici ostvaren 9. 3. 2019.
16. Trnka, Kasim (2000), *Konstitutivnost naroda: povodom odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o konstitutivnosti Bošnjaka, Hrvata i Srba i na nivou entiteta*, Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo

17. Vujčić, Vladimir (2008), *Kultura i politika*, Politička kultura, Zagreb
18. Vukojević, Stefan (2017), *Stranački sistem Bosne i Hercegovine: u potrazi za adekvatnim teorijsko-analitičkim okvirom*, Godišnjak Fakulteta političkih nauka, godina XI, broj. 18, Beograd, str. 65-82

POLITICAL CULTURE AND PARTY PLURALISM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary:

In this paper, we discuss the political culture and the ways in which the dominant model of political culture influences the functioning of party pluralism in Bosnia and Herzegovina. Political culture is a concept that combines psychological aspects such as political attitudes, orientation, political behavior and social activity, as well as sociological dimensions as social effects of political attitudes and patterns of behavior. In that sense, political culture is one of the most important conditions for establishing and normal functioning of party pluralism and democracy in one country.

Key words: political culture; party pluralism; political structure; political parties

Adresa autora

Authors' address

Elma Huruz

Univerzitet u Sarajevu

Fakultet političkih nauka

elma.huruz@gmail.com

elma.huruz@fpn.unsa.ba